

Turkish Studies Social Sciences

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1421-1433

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22771

ISSN: 2667-5617

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 25.02.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.08.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (05.03.2019)-Referee 2 (26.03.2019)

This article was checked by intihal.net.

ALEVİ BEKTAŞI İNANCININ ŞEHİRLEŞMEYLE DEĞİŞİMİ

Ozan DEMİRCİ*

ÖZ

Alevi Bektaşî inancı, kökeni İslam öncesi döneme kadar uzanan, 8. yüzyılda Türklerin İslamlaşma süreciyle birlikte İslam öncesi Türk inançlarını İslam adı altında devam ettiren çok yelpazeli bir inanç sistemidir. Alevi Bektaşî inancı daha çok kırsal bölgelerde, köy ya da dağ eteklerinde kurulmuş olan yerleşim birimlerinde yaşanmış, şekilden ziyade öze önem veren bir yolun adıdır. Alevi Bektaşî inancı, daha çok köy hayatında baş göstermiş ve gelişmiştir. Bundan dolayı şehirden çok köy hayatına uygun bir inanç olarak yüzyıllardan beri günümüze ulaşmıştır. Köy yaşamında Alevi Bektaşî inancı diri bir şekilde yaşatılmakta, ibadetleri köyün en büyük evinde yapılmaktaydı. Yüzyıllardan beri kırsal bölgelerde özellikle köylerde yaşam bulan Alevi Bektaşî inancı, Cumhuriyet'in ilanından sonradaki dönemde özellikle 1950'li yıllardan itibaren çeşitli sosyoekonomik nedenlerden ötürü şehirlerde hayat bulmaya başlamıştır. 1950 ve sonrası dönemde köyden kente göç etmeyle birlikte Alevi Bektaşî inancına sahip zümreler şehre geldiklerinde inançlarını yaşayabilecekleri, ibadetlerini yapabilecekleri mekânlar olmadığından köydeki inanç hayatından uzak kalmışlardır. Bu durum Alevi Bektaşîlerin asimile olmalarına neden olan unsurlardan biridir. Süreç içinde Alevi Bektaşî inancına sahip insanlar, inançlarını yaşayabilecekleri mekânlar inşa etmişlerdir. Resmî statüye sahip olmayan bu mekânlar dernek ya da vakıf adı altında oluşturulan bugün "cemevi" diye tabir edilen ibadethanelerdir. Şehirleşmeyle birlikte köy hayatında yüzyıllardır sürdürülen Alevi Bektaşî inancı, şehir hayatıyla birlikte kendi öz yapısını devam ettirememiş, inanç ritüelleri şehir hayatına adapte olarak revize olma yolunu seçmiştir. Bu araştırma ile köy hayatında yaşanan Alevi Bektaşî inancı ile şehir hayatında değişime uğrayan ritüeller arasındaki farklılaşmalar neden-sonuç ilişkisi içinde ele alınacaktır.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi YL Öğrencisi, Öğretmen-MEB, E-posta: ozandemirci89@gmail.com

---

Anahtar Kelimeler: Alevi, Bektaşî, şehirleşme, değişim.

ALEVI BEKTASHI BELIEF'S CHANGE WITH URBANIZATION

ABSTRACT

The Alevi Bektashi belief is a multi-faceted belief system that goes back to the pre-Islamic period, with the process of Islamization of the Turks in the 8th century and the continuation of pre-Islamic Turkish beliefs under the name of Islam. The Alevi Bektashi belief is the name of a road that is mostly lived in rural areas in settlements established on the outskirts of the village or on the mountain. The Alevi Bektashi belief was more developed in the village life. Hence, it has survived for centuries as a belief in village life rather than in the city. In the village life, Alevi Bektashi faith was kept alive and worshiped in the biggest house of the village.

Alevi Bektashi faith, which has been living in rural areas and especially in villages since centuries, has begun to come to life in the cities after the declaration of the Republic, especially since 1950s for various socio-economic reasons. In the 1950s and in the period after the migration from the village to the city with the Alevi Bektashi faith, when they came to the city, they stayed away from the beliefs of life in the village because they could live their beliefs and not do places to worship. This situation is one of the factors that cause the Alevi Bektashis to be assimilated. In the process, people with Alevi Bektashi belief have built places where they can live their beliefs. These places that do not have official status are called "cemevi" which is formed under the name of association or foundation. Alevi Bektashi faith, which has been maintained for centuries in the village life with urbanization, has not been able to maintain its own structure together with city life. The rituals of faith have chosen the way to be revised as adapting to city life. With this research, the differences between the Alevi Bektashi belief in the village life and the rituals that have changed in the city life will be discussed in the cause-effect relationship.

STRUCTURED ABSTRACT

Alevi Bektashi belief is a belief system that contains the old Turkish beliefs and keeps the old beliefs under the Islamic curtain in the period after the Turks accepted Islam. In a sense, this belief system, which is kneaded by the Sufism, can be defined as the Anatolian folk Islam. Alevi Bektashi belief is the name of a shaped path in Sufism that started with the leadership of Ahmet Yesevi. Alevism, Islam, along with the old Turkish beliefs Shamanism, Manichaeism, Buddhism, totems, ancestors cult, Göktenrı continues to live in the circle of many beliefs. Anatolian Alevism is a synthesis belief in this context and it can offer changes in the context of ritual from region to region, from region to region and from village to village. This situation, which is summarized in the Alevi way as 1 a period of time numerous nowadays, still exists today.

In the process of transition to the republic, those who had Alevi Bektashi belief were not satisfied with the Ottoman administration, therefore they gave full support to the National Struggle process. It is not possible to observe much change in terms of Alevi Bektashi belief in the first period of the Republic. Because individuals with an Alevi Bektashi belief have maintained the existence of a faith structure that has been going on for centuries since they lived in rural areas with the proclamation of the Republic. Millions of people with Alevi Bektashi faith continued to live as a closer.

The Alevi Bektashi belief system has a mythical and magical structure. Accordingly, many elements such as a commandment, splendid stories, magistrates passed into the oral tradition have survived for centuries. Against this, the Alevi Bektashi belief system was more on the book of a post-Republican period. Many of today's Alevi Bektashi youth question this situation and do not think that grandparents have such qualifications. The influence of the spread of a book into belief with this urbanization cannot be underestimated.

Semah is a very important ritual in Alevi Bektashis. In fact, the first thing that comes to mind is Semah. Semah's word meaning is "ascension, stairs", but in terms of Semah, Alevi Bektashis perform religious performances in the worship of women, men and women perform music together. Indeed, in the Alevi Bektashi literature, the Semah has a deeper meaning than a religious dance, it is a part of the worship, it is a form of worship that people perform in the form of temptation with music. In the worship performed in the village life, no special preparation was made for the Semah, the people who woke up to the sky acted as if they were coming from the music and they did not wear a special outfit to go to the festival, they would turn to Semah with their everyday clothes.

In today's conditions, Semah courses have been opened in worship house and young people have returned by learning various Semah in these courses. Semah teams do not wear their daily clothes, but rather they carry out the Semah with special clothes. In the villages of Semah, only the worship is returned, but in today's conditions, except for the worship of, especially in the commemoration of the activities of the return of a popular game has taken the air.

The foundation of the Alevi Bektashi faith is the foundation of the mufti. According to this, the two married couples are sworn in the presence of a grandfather, and they give the award to the tariqa. While the sibling children cannot get married, best friends (musahip) children cannot be married. " Best friends (musahip), who was appointed with a special religious ceremony in Alevism and accepted as the brother and companion of the person both in the world and in the Hereafter. The word comes from the root of the Arabic "sahiba". " In village life, the institution of worship was alive. Almost all the families had a record. With the help of city life, the institution has lost its importance and it is not very popular among young people. As a matter of fact, not all Alevi Bektashi youth can be included in this situation. For example, Malatya Pütürge Hüsükuşağı villagers still live in Istanbul Küçükçekmece Garip Dede Tomb Cemevi (worship house) and have young people including youngsters.

In the period prior to urbanization, there was an endogamian marriage among the Alevi Bektashis, or tribal marriage. According to this, an Alevi young man can still marry an Alevi youth. Young people who are married to a non-Alevi are considered fond of the religious context, are excluded by the society and are not taken into worship. With the city life, this situation is also in the face of disappearing. In today's conditions, Alevi-Sunni marriages have increased and become normal. Indeed, it is a known fact that elderly individuals still oppose such marriages.

The basic rites of worship of the Alevi Bektashi faith were worship rituals, often in village life, in the winter - Thursday, beginning in the tradition in the evening - seven or eight in the evening, and in the morning until six or seven. In these worship which lasted about ten to twelve hours, people lived their beliefs in the temple. This situation has also changed in urban life. Performed in cities, usually on Thursday evenings are two or two and a half hours. The impact of the work of people in business life is enormous.

Consequently, Alevi-Bektashi belief was a secret belief system with dynamism in the village life, but many applications were changed in this belief with city life.

Keywords: Alevi, Bektashi, urbanizaiton, alteration.

Giriş

Alevi Bektaşî inancı eski Türk inançlarını -özellikle Şamanizm'i- içerisinde barındıran ve Türklerin İslam'ı kabulünden sonraki dönemde bu eski inançları İslami perde altında yaşatan bir inanç sistemidir (Yılmaz, 2014: 12). Alevilik bir anlamda Caferiliğin Batını yanının temsilcisidir (Güngör, 2012: 1944). Alevi Bektaşî inancını İslam'dan farklı olarak kendine özgü bir inanç olarak tanımlayan ve bu anlayışla Alevi Bektaşî inancını İslam dışı gören görüşler de bulunmaktadır (Kılıç, 2009: 57). Tasavvuf cereyanıyla yoğrulan bu inanç sistemi bir bakıma da Anadolu halk Müslümanlığı olarak tanımlanabilir. Alevi Bektaşî inancı Hoca Ahmet Yesevi'nin önderliğinde başlayan tasavvuf cereyanı içinde şekillenmiş bir yolun adıdır. Alevilik, İslam'la birlikte eski Türk inançları Şamanizm, Manihaizm, Budizm, totem, atalar kültü, Göktanrı gibi birçok inanışı da dairesi içinde yaşatmaya devam etmektedir (Yaman, 1994: 37). Anadolu Aleviliği bu bağlamda bir sentez inanç olup bölgeden bölgeye, yöreden yöreye hatta köyden köye ritüel bağlamında değişiklikler arz edebilmektedir. Alevi yolunda "yol bir sürekin binbir" ifadeleriyle özetlenen bu durum hâlâ günümüzde varlığını korumaktadır.

Alevi Bektaşî inancında bugün uygulanan birçok uygulama İslam öncesi Türk dinlerinden gelmekle birlikte özellikle İslam öncesi inançsal yapılardan olan ve sihri bir yapıya sahip olan Şamanizm'den gelmektedir. Bununla birlikte Alevi Bektaşî inancı içinde sadece Şamanizm'in değil birçok dinî inancın etkilerinin var olduğu bilinmektedir (Ocak, 2015: 111). Eski Türk inançlarına göre aile ocağı kişilerin atalarının mukaddes yadigârıdır. Büyük ata ve ananın ruhlarının aile ocağında daima hazır bulunduğu inanılan bu yapıdan dolayı insanlar tarafından aile ocağı kutsanmakta ve ecdadın hürmetine ocağın söndürülmemesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu inanç etrafında teşekkül eden yapı, ocak kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ocak kültürü ataların takdis edildiği atalar kültürünün bir yansımasından başka bir şey değildir. Buna göre Türkler atalarının o canlı ateş içinde yaşadıklarına inanmaktaydılar ve bundan ötürü ocaklar ve ateşi kutsal sayıyor; ocaklara secde ediyorlardı. Ocaklara pis ve kötü şeylerin atılması, ocağın suyla söndürülmesi yasaktı (Çelik ve Kırteke, 2011: 117). Eski Türklerdeki ocağa secde etme olayı Alevi geleneğinde sağ eli ocağa sürüp dudaklara değdirme şeklindeki niyaza dönüşmüştür. Bu da Alevi Bektaşî inancında ocağın dolayısıyla ateşin takdis edildiğinin farklı bir yansımasıdır (Çelik ve Kırteke, 2011: 119). Tenasüh, bugünkü adıyla

reenkarnasyon kişinin farklı bir biçimde ya da bedende tekrar dünyaya gelmesi inancıdır. İslam öncesi dönemde Türkler arasında yoğun olarak görülen bu düşünce sistemi İslam sonrası dönemde Alevi Bektaşi inancında tenasüh adıyla yaşatılmaya devam edilmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin güvercin, şahin; Hoca Ahmet Yesevi'nin turna; Hz. Ali'nin kendi cenazesini bir deve üzerinde götürmesi gibi teşekküller tenasüh inancının Alevi Bektaşi inancında farklı varyantlarıdır (Güngör ve Aksoy, 2012: 254-255). Buna mukabil bu inancın kırsal kesimde daha yaygın olduğu gözlemlenirken şehirleşmeyle birlikte tenasüh inancının unutulmaya başlandığı gözlemlenmektedir.

Modernleşme, toplumların dogmatik dinî düşüncelerden sıyrılarak sorgulayıcı ve nesnel bir temelde bilimsel bir telakkiye ulaşma sürecidir. Modernleşmeyi Anthony Giddens "17. yüzyılda Avrupa'da başlayıp sonra hemen hemen tüm dünyayı etkisine alan yaşam ve örgütlenme biçimleri (Giddens, 1998: 11)" olarak tanımlarken Eisenstadt modernleşme kavramını "17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geliştirilmiş olan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal sistemlerinin diğer Avrupa ülkelerine; oradan da diğer dünya kıtalarına yayılma süreci (Eisenstadt, 1966: 1)" olarak tanımlamıştır. Avrupa'da modernleşme genel itibarıyla Rönesans hareketleriyle başlamıştır. Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans hareketiyle birlikte bilim ve kültüre dayalı olan bu anlayışta Antik Yunan klasik kaynaklarına yönelme, bilimi ve mantığı ön plana çıkarma, kilisenin ve dinin etkisini yok etme ve özgürlükçü, sorgulayıcı düşünce sistemiyle birlikte Avrupa'da modernleşme süreci baş göstermiştir (Coşkun, 2012: 65-66). Avrupa'da modernleşmenin ikinci ayağı olarak kabul edilen reform hareketleri ile feodal düzen zayıflamış, kilisenin gücü kırılmış, İncil yerel dillere çevrilerek aydınlanma süreci devam etmiştir (Güriz, 1968: 267). Türkiye'de modernleşme süreci 18. yüzyılda Osmanlı döneminde başlamış ve bu süreç Tanzimat Fermanı'yla hızla devam etmiştir. Modernleşme ile ilgili uzmanlar organik modernleşme ve inorganik modernleşme olmak üzere iki tür modernleşmeden bahsetmektedirler. Konumuzdaki modernleşme türü organiktir. Bu bağlamda modernleşme; yaşam biçimi, gelenekler, dünya görüşü ve insanların yönelimlerinin doğal sonucu olarak değişime uğramasıdır (Rzayeva, 2005: 413-414). Bu bağlamda Türkiye'deki modernleşme de Batı dünyasına endekli bir modernleşmedir. Türkiye'de kentleşme noktasında 1923-1950 arasında tek tip bir kentleşmeden bahsedebileceğimiz 1950 sonrası dönemde Türkiye'de kentleşme hız kazanmış ve köyden kente göç hızlanmıştır (Işık, 2005: 61). Bununla birlikte göçler sadece ülke içinde bir mahiyette bulunmayıp yurt dışına göçler de söz konusudur ve bu olguya dış göç denilmektedir. Göçlerin beraberinde getirdiği birçok iskân, altyapı, kültürel çatışma gibi sorunlar da bulunmaktadır (Sağlam, 2006: 40-41).

Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Alevi Bektaşi inancına sahip zümrelerin büyük çoğunluğu Osmanlı yönetiminden memnun olmadıkları için Millî Mücadele sürecine destek vermiştir. Buna mukabil bazı Bektaşi tekkeleri tarafsız kalmayı tercih etmiş, bazıları ise İstanbul Hükümeti'ni desteklemiştir (Bakan ve Levent, 2018: 2-3). Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Alevi Bektaşi inancı açısından yaşamsal bağlamda pek bir değişiklik gözlemlemek mümkün değildir. Çünkü Alevi Bektaşi inancına sahip bireyler Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kırsal kesimde yaşadıklarından yüzyıllardır devam edegelen inanç yapısı varlığını korumuştur. Alevi Bektaşi inancına sahip milyonlarca insan, 1950'li yıllara kadar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde köy, kasaba ve dağ eteklerinde kurdukları yerleşim merkezlerinde kapalı bir inanç sistemi olarak bu inancı yaşamayı sürdürmüşlerdir. 1950 ve sonrasındaki süreçte tüm Anadolu köylerinde olduğu gibi Alevi Bektaşi yerleşim merkezlerinde de şehirlere göç olayı başlamıştır. Şehirleşmeyle birlikte Alevi Bektaşi inancı ve kültürü içinde birçok değişim, yenilik ve şehir hayatına adaptasyon sorununu da beraberinde gelmiştir.

Geleneksel Alevilikten Şehir Aleviliğine Dair Değişimler

Şehir hayatıyla birlikte Alevi inancının birçok uygulaması yaşlılar için olmazsa olmaz unsur olarak değerlendirilirken gençler için önemini yitirmiştir. Bu durumda Alevi gençler inançlarını sorgulamaya başlamış ve farklı inançsal yapılara da kaymıştır. Bu durumda Alevi gençler ve yaşlılar arasında bir kuşak çatışması da yaşanmıştır.

Şehir hayatının Alevi Bektaşî inancına çok uygun bir yapı arz etmediği ortadadır. Çünkü Alevi yolu diye tanımlanan bu itikat sistemi, kapalı ve gizli bir ibadet biçimine sahip olup tam bir köy Müslümanlığı anlayışıdır. Tabii şehirleşmeyle birlikte bu inanç yapısı içinde var olan birçok uygulama ve kurum kendini şehir hayatına karşı koyamamış, derin bir revize geçirmiştir. Kaldı ki bu süreç bugün dahi gözlemlendiğinde devam etmektedir. Kırsal hayatta Aleviliğe inanç bağlamında bakıldığında inanç boyutu daha belirgindir, ancak şehir hayatıyla birlikte inanç boyutu bir noktaya kadar zayıflamış, Alevilik daha çok kültürel ve siyasi bir kimliğe bürünmüş, Alevi Bektaşî inancına sahip zümreler içinde asimilasyon, farklı inanç ya da mezhepleri kabul etme, Aleviliği İslam dışı görme ya da ateizmi kabul etme gibi düşünce yapıları ortaya çıkmıştır. Alevi Bektaşî inancı bilim dünyasında İslam çevresine dâhil edilse de bazı Alevi Bektaşî kurum ya da dedeleri Aleviliğin İslam dışında olduğunu dile getirmektedir (Kılıç, 2009: 57).

Cemevi

Alevi inancında Peygamber soyundan geldiğine inanılan inanç önderine “dede, baba, dedebaba, pir, mürşit, rehber” gibi unvanlar verilmekte olup soydan gelmeyen Alevi inancına sahip insanlara ise “talip” unvanı verilmektedir. Alevi Bektaşîler köy hayatında sürdürdükleri inançlarının ana omurgasını oluşturan cem ibadeti bile değişime uğramıştır. Şehirleşmeyle birlikte Alevi Bektaşî inancında birçok değişiklik baş göstermiştir. Köyde ibadetlerde bir arada bulunan bu topluluk şehir hayatında birbirinden kopmuş ve cem ibadetlerini yapabilecekleri mekânlar bulamamışlardır. Köy hayatında cem adı verilen tören ya da ibadet şekilleri varsa köydeki cemevi, tekke ya da köyde bulunan evlerden salonu en geniş yerde yapılmaktaydı. Şehre göçen Alevi inancına sahip insanlar bundan dolayı birbirlerinden koştuklarından, ibadetlerini yapabilecekleri bir ortam bulamadıklarından uzun bir süre inançlarından uzak kalmışlardır. 1990 ve sonrası süreçte Alevi Bektaşîler çeşitli dernek ve vakıflar kurarak ortak bir mimari yapıdan uzak cemevleri inşa etmişlerdir. Göç ve kentleşme süreciyle bu inanç sistemi cemevi ve dedeliğin revizesi üzerinde durmuştur (Taşgın, 2013: 217). Kırsal bölgelerde Alevi Bektaşî inancına sahip talipler kendi ocak dedeleriyle birlikte ibadetlerini gerçekleştirmiştir. İnanca göre bir talip bağlı bulunduğu ocağın dedesinden başka bir ocak dedesiyle cem ibadetlerini gerçekleştirebilirken görgü cemlerinde musahip kardeşlerin ikrarlarını tazelemeleri ve yıllık sorgularını vermeleri sadece kendi ocak dedeleriyle yapabilmeleri mümkündür. Bu bağlamda bir ocak dedesinin kendi öz talibi olmayan başka bir ocak talibinin görgüsünü çekmesi, sorgusuna katılması söz konusu dahi değildir. Bundan dolayı köy yaşamında “ocak talipliği” kavramı esastır. Ancak şehirleşmeyle birlikte inşa edilen cemevlerinde görgü ceminden ziyade daha çok 48 cuma cemleri, muharrem erkânları, cenaze merasimleri, ölü yemekleri icra edilirken herhangi bir cemevi resmî statüde olmadığından dolayı dernek ya da vakıf adı altında teşekkül eden bu yapılarda “cemevi cemaati” “dernek ya da vakıf üyeliği” kavramı ortaya çıkmıştır. Bu durumda ocakların işlevlerinin kırsal kesime oranla şehir hayatında kaybolmaya başladığı gözler önüne çıkmaktadır.

Alevi inanç önderleri olan dedeler kırsal bölgede kendi talipleri üzerinde çok kapsayıcı bir etkiye sahiptir. Dedelerin Peygamber soyundan geldiğine inanılmasından ötürü soydan gelmeyen Alevi Bektaşî inancına sahip bireyler dedelerin olağanüstü güçleri olduklarına inandıklarından dedelerin söyledikleri bir buyruk olarak algılanıp sorgusuz yerine getirilmekteydi. Ayrıca dedelerin her noktada yaşam içinde dua vererek insanları yönlendirmesi ve herhangi bir iş yapılacakken insanların dedelerden dua ve destur almaları da bu uygulamanın çeşitli varyantlarıdır. Şehir hayatıyla birlikte Alevi Bektaşî inancına sahip bireyler açısından dedelerin vasıfları kırsal yaşamdakinden çok farklı bir yapı arz etmektedir. Şehirleşmeyle birlikte Alevi Bektaşî inancında dedeler bugün sadece cemevlerinde cemleri idare eden, yemeklerde dua veren, cenaze merasimlerini yöneten, nikâh kıyan standart dinî vazifeleri üstlenmiş olup dedelerin keramet noktasındaki olağanüstü güçlerinin varlığı ortadan kalkmıştır. Ayrıca dedelerin insanlar üzerindeki etkilerinin de eskiye oranla nüfuz bakımından azaldığı bilinen bir gerçektir.

Alevi Bektaşî inanç sistemi daha çok efsanevi ve sihri bir yapı arz etmektedir. Buna bağlı olarak buyruk, menakıpname, sözlü geleneğe aktarılan kerametler gibi birçok unsurla yüzyıllar boyunca varlığı sürdürmüştür. Söz konusu yapıda Alevi inanç sistemi içinde ulu olarak kabul edilen tarikat büyüklerinin birçok keramete sahip olduklarına inanılmaktadır. Köy yaşamında dahi dedelerin dua ederek çocukları olmayanların çocuk sahip olmalarını sağlama, yürüyemeyen insanları yürütme, gözleri görmeyen kişilerin görmesini sağlama gibi birçok keramet sahibi olduklarına inanılmaktadır. Bugün dahi orta yaşın üzerindeki Alevi Bektaşî bireyler dedelerin hâlâ bu kerametlerinin var olduğuna, bu kerametlerin onların elinde olan bir unsur olmadığı; onların mübarek soylarından kaynaklandığına inanmaktadırlar. Buna karşı Cumhuriyet sonrası dönemde Alevi Bektaşî inanç sistemi daha çok kitabi bir ray üzerine oturmuştur (Alperen, 2009: 81). Günümüz Alevi Bektaşî gençlerinin birçoğu bu durumu sorgulamakta, dedelerin böyle vasıflara sahip olduklarını düşünmemektedirler. Bu duruma şehirleşmeyle birlikte inanç içine kitabi bir anlayışın sirayet etmesinin etkisi göz ardı edilemez.

İnanç Yapısı

Alevi Bektaşî incancının temelinde kutsal kitap olarak Kur'an-ı Kerim kabul görmektedir. Nitekim bazı Alevi Bektaşî örgütleri Alevi incancının İslam dışı olduğunu savunarak Kur'an'ı da reddetmektedirler. Ancak tarihsel, bilimsel ve literatürel olarak Alevi Bektaşî incancı incelendiğinde Alevi Bektaşî incancının İslam dairesi içinde olduğu bugün bilim dünyası tarafından kesin olarak kabul görmüş bir olgudur. Alevi Bektaşî incancında kutsal kitap olarak Kur'an'dan sonra kutsal sayılan en önemli ikinci konumda olan metinler buyruklardır. Özellikle İmam Cafer-i Sadık Buyruğu ve Şeyh Safi Buyruğu bu metinler arasında en çok bilinen, takdis edilen ve okunan metinlerdir. Köy hayatında Alevi Bektaşî incancındaki bireyler buyruklarda emredilen uygulamalar ve yasakları uygulamaktayken şehir hayatıyla birlikte genel anlamda buyrukların öğütlerinin insanlar arasında önemsizleştiği görülmektedir. Bu noktada buyrukta bahsedilen en önemli normlardan biri Alevi-Sünni evliliklerinin yasak olmasıdır. Alevi bir bireyin Sünni bir bireyle evlenmesi yasak olmakla birlikte bu uygulamanın gerçekleşmesi durumunda Alevi birey yol düşkünü sayılmakta ve görgü cemlerine alınmayıp toplum tarafından dışlanmaktadır. Nitekim şehirleşmeyle birlikte buyruklarda verilen telkinlerin önemi azalmasından dolayı bugün Alevi-Sünni evlilikleri artmış ve bu durum yeni nesil tarafından normal bir durum olarak karşılanmaktadır. Ayrıca buyruklar şehir hayatında genel olarak muharrem erkânlarında okunan kutsal metinler olarak kalmıştır.

Alevi Bektaşî incancına sahip zümreler kırsal bölgelerde ikâmet ederken sorgulamadan inanan bir yapıya sahiptirler. Köy yaşamında katıksız ve saf bir telakkiye sahip insanlar arasında olağanüstü olayların anlatımı ve bu olaylara inanılması oldukça fazladır. Bugün dahi köy Aleviliğine ya da yaşlı nüfusa baktığımızda bu saf itikat dünyasının varlığını görebilmekteyiz. Bu sorgusuz inanç nedeniyle dedelerin kerametleri, tesadüfi gerçekleşen olaylara farklı anlamlar yükleme, türbede yatan bir evliyanın neden olabileceği bir keramete inanılmakta ve bu şekilde bir din hayatı teşekkül etmiştir. Şehirleşmeyle birlikte Alevi Bektaşî incancına sahip bireyler arasında eğitim hayatının da görülmesi ve bilimsel dünyayla irtibata geçilmesi sonucunda bu katıksız inanç yerini sorgulayan bir yapıya bırakmıştır. Şehir hayatında Alevi Bektaşîler için olağanüstü olayların sadece bir sözlü gelenek olarak yaşatıldığı ve bu olayların sorgulandığı ortadayken bu inanç yapısı kitabi ve bilimsel bir özellik kazanmıştır. Kırsal yaşamdaki saf olan bu inanç bağlamında suyun bile içilirken Hz. Hüseyin'in adının anılması, bugün inanç sahipleri tarafından pek de uygulanmayan bir uygulama olmakla birlikte sorgulayan bir inanç hâlini alan Alevi Bektaşî incancı, bugün şehir hayatında din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin zorunlu olmaması ve içinde Aleviliğin de anlatılması, cemevlerinin resmî statüye kavuşması, genel bütçeden Alevilerin pay alması ve eşit yurttaşlığın sağlanması hususlarına kenetlenmiştir.

Alevi Bektaşîler köy ortamında bir ocağa bağlı dedenin önderliğinde inançlarını yaşayıp ibadetlerini yaparken şehirde cemevlerinde ibadetlerini yapmayı sürdürmüşlerdir. Köy ortamında "ocak dedeliği" kavramı şehirleşmeyle birlikte kurulan dernek ve vakıflardaki cemevlerinde "dernek dedesi", "kurum dedesi" gibi bir kavram hâline gelmiştir (Taşgım, 2013: 223). Üstelik köylerde bulunan talipler

tek bir ocağın talipleri olup kendi ocak dedeleriyle ibadetlerini yaparlarken şehirlerdeki cemevlerinde dede soyundan olmasına rağmen bir dede huzurunda çeşitli bölgelerden ve çeşitli ocakların talipleri hep bir arada ibadetlerini yapmaya başlamışlardır.

Tarih boyunca kimi köylerin nüfusu sadece Alevi Bektaşî inanca sahip insanlardan oluşmuşken bazı köylerde Alevi-Sünnî nüfus birlikte yaşamıştır. Özellikle Alevi-Sünnî nüfusun birlikte yaşadığı köylerde her iki kesimde de inanç yapısının sağlam olmasından kaynaklı Alevi Bektaşîler arasında asimilasyon noktasında herhangi bir korku bulunmamaktaydı. Ancak şehirleşmeyle birlikte Aleviler şehir hayatında ilk etapta inançlarını yaşayabilecekleri mekân bulamadıklarından ve dede-talip ilişkisinin göçten dolayı zarar görmesinden ötürü devlet eliyle Sünnileştirme politikası baş göstermiş ve bu durum da Alevi Bektaşî zümreleri içinde bir korkuya dönüşmüştür. Şehirlerde ibadetlerin yapılabileceği mekânların bulunmaması, ocak dede ve taliplerinin birbirinden uzak düşmesi ve görüşülememesi, devlet okullarında okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin zorunlu ve Sünnî inanca göre düzenlenmiş olmasından dolayı Alevi Bektaşî inancına sahip insanlar belli bir oranda asimile olmuş; Sünnilik, Hristiyanlık, ateizm, deizm gibi farklı inançlara kaymıştır.

Dedelik Kurumu

Dedeler köylerde kendi talipleri gibi tarım ve hayvancılıkla uğraşarak hayatlarını idame ettirmişlerdir. Bununla birlikte talipler dedelere “hakullah” adı verilen ve gönüllerinden kopan bir para ya da hediye de vermekteydiler. Şehirleşmeyle birlikte cemevlerinde görev yapan dedeler âdeta Diyanet İşleri Başkanlığının camilerde görev yapan imamları gibi bu kurumların sigortalı çalışanı olmuş ve tıpkı memur gibi bir hüviyet kazanmışlardır. Dede olmayan köylerde dedeler Alevi köylerine özellikle kış aylarında gelerek ibadetleri yaptırırken cemevi dedeleri bir çalışan olduklarından belli bir çalışma saatine sahip olup haftalık izin kullanmaktadırlar. Kaldı ki birçok Alevi sivil toplum kuruluşu -örneğin CEM Vakfı- cemevlerinde görev yapan dedelerin tıpkı cami imamları gibi memur olarak sayılmaları ve maaşlarını Diyanet İşleri Başkanlığının bütçesinden almaları gerektiğini de dile getirmiştir.

Alevi Bektaşî inancı “Dört Kapı Kırk Makam” şeklinde özetlenen bir kurallar silsilesine sahiptir. Bu yapıya göre “şeriat, tarikat, marifet ve hakikat” olmak üzere dört kapı ve her kapıda on makam olmak üzere toplam kırk makam bulunmaktadır. Buna göre bir Alevî, şeriat kapısındaki makamları birer birer hayatına geçirip tarikat kapısına geçmesi gerekmektedir. Tarikata giren kişilerin yılda bir kez sorgularının görüldüğü ve musahip tutmak isteyen kişilerin katıldığı görgü cemleri icra edilmekteydi. Köy yaşamında Alevi köylerinde icra edilen bu cemlere musahibi -yol kardeşi- olmayan kişiler ve çocuklar alınmazdı. Köylerde yapılan cem ayinleri gizli kapaklı bir şekilde yapılırdı ve cem yapılan evin birçok yerine bekçiler dikilirdi. Şehir hayatıyla birlikte cem ibadetlerinin bu gizliliği ortadan kalkmış, cemevlerine isteyen herkes cemevi kurallarına riayet ederek girebilmekte ve cemleri izleyebilmektedir. Bununla kalmayan bu gizliliğin aşikâr olması Cem Radyo’da yayınlanan canlı cem ibadetleri ve televizyon kanallarında verilen cem ibadetleri bu durumu daha da gözler önünde bir duruma getirmiştir.

Alevi Bektaşî inancının temelini musahiplik kurumu oluşturmaktadır. Buna göre iki evli çift dede huzurunda yemin ederek -ikrar vererek- namus hariç her şeylerinin ortak olacakları noktasında tarikata girerler. Kardeş çocukları evlenebilirken musahip çocukları evlenememektedir. Köy hayatında musahiplik kurumu canlı bir şekilde yaşatılmıştır. Hemen hemen bütün ailelerin bir musahibi bulunmaktaydı. Şehir hayatıyla beraber musahiplik kurumu önemini yitirmiş olup gençler arasında pek rağbet görmemektedir. Nitekim bütün Alevi Bektaşî gençleri bu duruma dâhil edilememektedir. Örneğin Malatya Pütürge Hüsükuşağı köyleri talipleri İstanbul Küçükçekmece Garip Dede Türbesi Cemevi’nde hâlâ musahiplik kurumunu yaşatmakta ve gençler dâhil musahip kardeş edinmektedir.

Alevi Bektaşîler köy hayatında kendi içlerinde var olan sorunları devletin mahkemelerine götürmek yerine ibadetleri esnasında dede huzurunda görmüşlerdir. Bu bağlamda dede, hâkim görevini üstlenirken ibadette hazır bulunan cemaat ise şahit görevini üstlenmiştir. Dede son kararı verirken suçlu

kişi de verilen karara saygı duyarak kararı uygulamıştır. Şehirleşmeyle beraber cem ibadetlerinin bu mahkeme görevi yok olmuştur. Şehirlerdeki cemevlerinde sadece cem ibadetine başlamadan önce rızalık alınmakta ve tespit edilebilirse küsler barıştırılmaktadır. Şehirleşmeyle birlikte Alevi Bektaşiler kendi aralarında ya da başka topluluklarla aralarındaki sorunları artık devlet mahkemelerine taşımakta ve buralarda çözüm aramaktadırlar. “Hak verilmez alınır.” şiarıyla yola çıkılan bu anlayış bugün de devam etmektedir. Zaten cemlerde dedeler her zaman Hz. Ali’nin “Hakkınızı arayınız, şayet hakkınızı aramazsanız hakkınızla beraber şerefınızı de kaybedersiniz.” sözünü dile getirmektedirler. Bu bağlamda cemevlerinin ibadethane statüsüne kavuşması noktasında da Alevi Bektaşi sivil toplum kuruluşları bu olayı yargıya taşımışlardır. Almanya’da bu iş çoktan çözüme kavuşturulmuşken Türkiye’de bu sorun hâlâ göz ardı edilmektedir. Nitekim Almanya Duisburg’tan bir yönetici: “...Biz 51 senedir buradayız. Misafir geldik yerli olduk, bize haklarımızı verdiler. Camileri, cemevlerini, dersleri, okulları, Türkçe radyoları verdiler bize. Ama neden bizim kendi ülkemizde Alevilerin hakları verilmiyor, biz üzülmüyoruz ve tepki gösteriyoruz.” (Yaman, 2016: 7) şeklinde düşüncelerini ifade ederken bu durumu gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Nitekim CEM Vakfı tarafından açılan bir dava neticelenerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, cemevlerinin ibadethane sayılması gerektiği ve Türk hükümetinin Alevilere karşı ayrımcı bir yapı içinde olduğunu karara bağlamıştır. Ancak hâlâ bununla ilgili bir hak alınabilmiş değildir.

Alevi Bektaşiler köylerde yaşarken bir ocak etrafında şekillenen inanç yapılarını kendi ocak dedeleriyle yaşamışlardır. Şehirleşmeyle birlikte bu sistemin yerini dernek ve vakıflar aracılığıyla sivil toplum kuruluşları almıştır. Bu dernek ve vakıflara bağlı bir cemevi ve kurum dedesi tarafından karışık ocak talipleriyle ibadetler yapılmaya devam edilmektedir. Bugün Türkiye’de göz önünde olduğu kadarıyla Alevi Bektaşi sivil toplum kuruluşları Alevi Vakıflar Federasyonu, Alevi Dernekler Federasyonu ve Alevi Bektaşi Federasyonuna bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Aydın, 2016: 550).

Cem İbadeti

Cem ibadetleri köy yaşamında devam ederken her köy kendi dedesiyle ibadet etmekten şehir hayatında bu durumun pek mümkün olmadığı dile getirilmiştir. Kaldı ki köy yaşamında yapılan cemlerde köyden köye ritüel bağlamında çok fazla değişiklikler de görülebilmektedir. Bu durum Alevi geleneğinde “yol bir sürekin binbir” ifadesiyle yüzyıllarca söylenegelmiştir. Şehirleşmenin etkisiyle CEM Vakfı bünyesinde kurulan Alevi İslam İnanç Hizmetleri Başkanlığı, Alevi Bektaşilerin diyaneti gibi hareket eden bir kurum hâline dönüşmüş ve şehirlerdeki cemevlerinde yapılan cem ibadetlerinin tek tip cem olmasını savunmuş ve bunu da büyük oranda başarmıştır. Bugün şehirlerde bulunan cemevlerinde hemen hemen birbirine benzeyen cem ibadetleri icra edilmektedir.

Şehirleşmeden önceki süreçte Alevi Bektaşiler arasında endogami evlilik yani kabile içi evlilik görülmekteydi. Buna göre Alevi bir genç yine bir Alevi gençle evlenebilmektedir. Alevi olmayan biriyle evlenen genç inançsal bağlamda düşkün sayılmakta, toplum tarafından dışlanmakta ve cem ibadetlerine alınmamaktadır. Şehir hayatıyla bu durum da ortadan kalkmaya yüz tutmuş durumdadır. Günümüz koşullarında Alevi-Sünni evlilikleri artmış ve normal karşılanır bir duruma gelmiştir. Nitekim yaşlı bireylerin hâlâ bu tür evliliklere karşı çıktıkları da bilinen bir gerçektir (Dönmez, 2007: 150-151).

Alevi Bektaşiler köy ortamında inançlarını yaşarken cem ibadetlerini düzenli bir şekilde icra etmişlerdir. Hizmet, Alevi Bektaşi inancının temelini oluşturmakta ve bu inanca sahip bireyler hizmete çok fazla önem vermektedirler. Nitekim bu yapı Hacı Bektaş Veli’ye atfedilen “Ayağa kalkacaksın hizmet için kalk. Pire hizmet et, mürşide hizmet et, dergâha hizmet et, halka hizmet et; kimseye etme haset.” sözüyle de doğrulanmaktadır. Alevi Bektaşi inanç yapısı içinde yine var olan “Halka hizmet, Hakk’a hizmettir.” felsefesi de bu yapıyı göstermektedir. Alevi Bektaşilerin temel ibadet şekli olan cem törenlerinde de hizmet ibadetin temelini oturtulmuş bir hâl arz etmektedir. Cem törenlerinde her hizmetin bir duası bulunmaktadır ve dede hizmet sonunda hizmet sahibine duasını vermektedir. Bu

bağlamda dedelerin verdiği dualarda -gülbank- hizmet kelimesini de birçok nokta da görebilmek mümkündür. Bu noktada dedenin zakire verdiği dua “Hizmetin kabul, muradın hasıl, dilin bülbül, kalbin göl ola; pirin üstadın Abdulsamet, İmam Cafer-i Sadık, Zeynel Abidin hazretleri yardımcın ola. Hizmetinden şefaata bulasın; gerçeğe hü, mümine yâ Ali.” (Orhan, 2010: 67) örneğinde de görüldüğü gibi hizmet, dualarda bile yer etmiş bir mefhumdur. Cem ibadetlerinde yapılan hizmetler Alevi Bektaşî inanç sistemi içinde icra edilen ibadetlerin bir parçası sayılmaktadır. Bu cem ayinlerine köyde bulunan tüm musahipli -bir dede huzurunda ikrar vermiş, inanca göre kardeşten daha yakın bir bağ kurmuş- insanlar katılabilmekteydi. Bununla birlikte köylerde yapılan cem ibadetlerinde yürütülen on iki hizmeti sadece musahibi (yol kardeşi) olan kişiler yapabilmekteydi. Musahibi olmayan kişiler ve çocuklar görgü cemlerine alınmamaktaydı. Şehirleşmeyle birlikte bu yapı varlığını kaybetmiştir. Artık şehir cemevlerinde yapılan cem törenlerine Alevi olsun olmasın, musahibi olsun olmasın ya da çocuk olsun olmasın herkes katılabilmektedir. Bu durum daha da ileriye götürülerek inancın temel yapısına uygun olmasa dahi cemlerde yapılan hizmetleri musahipsiz kişiler de yapabilmektedir. Eskiden köylerde her ailenin bir hizmeti vardı ve bu hizmet babadan oğla bir miras olarak geçmekteydi. Ancak şehir hayatında bu durum varlığını kaybetmiş, artık cemevlerinde kurulan gençlik komisyonlarındaki musahibi olsun olmasın gençler bu hizmetleri yerine getirmektedirler.

Semah, Alevi Bektaşîlerde çok önemli bir ritüeldir. Hatta Alevilik deyince ilk akla gelen unsur semahtır. Semahın kelime anlamı “yükselmek, merdiven” olmakla birlikte terimsel olarak semah, Alevi Bektaşîlerin cem ibadetlerinde icra ettikleri, kadın-erkek bir arada müzik eşliğinde gerçekleştirdikleri dinsel danslardır. Semah, İslam öncesi dönemde Şaman Türklerin ayinlerde gerçekleştirdikleri dinsel dansların İslamlaşmayla birlikte yaşatılmaya devam edilen dinsel dansların devamı niteliğindedir (Turan, 2010: 155). Nitekim Alevi Bektaşî literatüründe semah dinsel bir dans olmaktan daha çok derin bir anlama sahiptir, cem ibadetlerinin bir parçasıdır, müzik eşliğinde insanların bir cezbe hâlinde kendilerinden geçerek gerçekleştirdikleri bir ibadet biçimidir. Semah da aynı cem ibadetleri gibi yöreden yöreye değişiklik gösterebilmekte, farklı isimlerle anılabilmektedir: Ali Nur Semahı, Kırklar Semahı, Kırat Semahı, Turnalar Semahı, Gönüller Semahı, Hubyar Semahı...(Yaman, 2007: 278). Köy hayatında yapılan cem ibadetlerinde semah için özellik bir hazırlık yapılmaz, semaha kalkan insanlar müziğin verdiği cezbeyle içlerinden geldikleri gibi hareket ederlerdi, aynı zamanda insanlar semaha çıkmak için özel bir kıyafet giyemez, gündelik kıyafetleriyle semah dönerlerdi. Günümüz koşullarında ise cemevlerinde semah kursları açılmış, gençler bu kurslarda çeşitli semahlar öğrenerek dönmüşlerdir. Semah ekipleri günlük kıyafetleriyle değil de daha çok özel kıyafetlerle semahı icra etmektedirler. Semah köylerde sadece cem ibadetlerinde dönülürken günümüz koşullarında cem ibadetleri dışında özellikle anma etkinliklerinde dönülür bir hâl olarak bir halk oyunu havasına bürünmüştür.

Giyim konusu Anadolu kültüründe önemli bir yere sahip olmakla birlikte çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Çok geniş bir yelpazeye sahip Anadolu giyim kültüründe Alevi Bektaşîler de aynı konumdadır. Köy yaşantısında her yörenin kendine has bir giyim kuşam kültürü vardır. Köy yaşamında kadınlar bir zorunluluktan ötürü değil de gelenekten ötürü bir yazma takmaktaydılar. Özellikle Alevi Bektaşî kültüründe kırmızı ve siyahın yeri önemlidir, bunu giyilen elbiselerde de görmek mümkündür. Nitekim şehirleşmeyle birlikte her dinî toplulukta görüldüğü gibi Alevi Bektaşîlerde de büyük bir değişim söz konusudur. Cumhuriyet sonrası dönemde Anadolu kültüründe yeri olmayan kot pantolon, abiye, fazla müstehcen kıyafetler Alevi Bektaşîler arasında da yaygınlık kazanmıştır.

Alevi Bektaşî inanç sistemi içinde yüzyıllardır ibadetler ya bir evin odasında ya bir tekkede ya da bir türbe başında yapılmıştır. Alevi Bektaşî inancında ibadetin yapıldığı mekânın adına tekke, zaviye, dergâh gibi isimler verilmesinin yanı sıra günümüzde tüm bu mekânlar cemevi adı altında kabul edilmektedir. Cemevi Alevi Bektaşîlerce ibadethane olarak kabul edilmekte ve cem ibadetleri, ölü yemekleri, cenazeler, çeşitli etkinlikler bu yapılar içinde icra edilmektedir. Cem, Türk dilinde toplanma, bir araya gelme, birlik gibi anlamlara gelmekle birlikte cemevi de bu mahiyette bu anlamıyla herhangi bir ortamın adı olarak görülmektedir. Köy hayatında cem ibadetleri genelde köyde bulunan evlerden en

geniş salona sahip yerde yapılmaktaydı. Tabii Alevi Bektaşi inancına göre ibadet için illaki bir yapının olması zorunlu olmamakla birlikte önemli olan toplu bir şekilde tapınmadır. Köyden şehre göçen Alevi Bektaşiler ibadetlerini yapabilecek bir mekân bulamadıklarından bu noktada bir boşluğa düşmüşlerdir. Bundan dolayı bir araya gelen Alevi Bektaşiler, dernek ve vakıflar kurarak ibadetlerini sürdürebilmek adına cemevleri inşa etmişlerdir. Bu noktada İstanbul'da yüzyıllardır varlığını koruyan Şahkulu Sultan Dergâhı, Erikli Baba Dergâhı, Karacaahmet Sultan Dergâhı gibi ibadethaneler revize edilerek ibadete açılmıştır. Cumhuriyet tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen ilk görgü cemi yine Malatyalılar tarafından Şahkulu Sultan Dergâhı'nda yapılmıştır. Şehre başlayan göçler sonucunda şehirlerde Alevi Bektaşi nüfusunun artması ve dağınık bir hâl alması sonucunda cemevleri inşa edilmiş ve cemevlerinin sayısı da artmıştır. Bunun yanında cemevlerinin sayısı yüzleri bulurken Cumhuriyet sonrası dönemde devlet eliyle Alevi Bektaşi köylerine cami yapımı da hızlanmıştır. Nitekim Alevi Bektaşi köylerine yapılan camilerin cemaati bulunmamakla birlikte kimi camilerde çok az bir cemaat varken kimi camiler cemaatsiz kaldığından farklı işlevlerde kullanılmıştır.

Alevi Bektaşi inancında cemlerde yapılan hizmetlerden biri çerağ uyandırmadır. Buna göre hizmeti yapacak kişi Nur suresi 35 ve 36. ayetleri okuyup ardından çerağ duasını okur ve "Allah Muhammed yâ Ali" diyerek çerağı uyandırır. Çerağ zeytin dalı yağından yakılarak icra edilen bir ritüeldir. Köy hayatında yapılan cemlerde çerağ bu şekilde uygulanırken şehir hayatı ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu uygulama yerini mum ya da elektrikli şamdanlara bırakmıştır.

Alevi Bektaşi inancının temel ibadetlerinden biri de oruçtur. Alevi Bektaşiler arasında tutulan oruçlar Muharrem orucu, Hızır orucu, Masum-u Pak orucu, Fatma Ana orucu, adak orucu ve perşembe günleri tutulan 48 cuma orucu olarak sayılabilir. Bahsi geçen 48 cuma orucu köy hayatında birçok Alevi Bektaşi tarafından tutulurken günümüzde bu uygulama unutulmaya yüz tutmuş bir gelenektir. Hiç şüphesiz ki bu oruçlar arasında Alevi Bektaşi inancı içinde en önemli yere sahip olan Muharrem orucudur. Muharrem orucu Kurban Bayramı'ndan yirmi gün sayılarak tutulmaya başlanır. Bu oruç Hz. Hüseyin'in bu ayda Yezit tarafından katledilmesinden dolayı bir matem içinde tutulur, zaten bu orucun diğer bir adı da yas-ı matem orucudur. Köy hayatında bu oruç tutulurken bir kişinin yakını öldüğünde yas tutması gibi bir hava içinde can yakılmaz, televizyon izlenmez, düğün dernek yapılmaz hatta aynalar bile siyah örtülerle kapatılarak aynaya bakılmaksızın tıraş dahi olunmaz. Fakat şehirleşmeyle birlikte bu unsurlardan birçoğu Alevi Bektaşi inancında unutulmaya yüz tutmuştur. Şehir hayatıyla birlikte tıraş olmama, televizyon izlememe ve aynaya bakmama gibi uygulamalar ortadan kalkmıştır.

Alevi Bektaşi inancının temel ibadet şekli olan cem ayinleri köy yaşamında genellikle kış aylarında perşembe -Alevi geleneğindeki şekliyle cuma- akşamları saat yedi ya da sekiz gibi başlar ve sabah altı ya da yedilere kadar sürerdi. Yaklaşık on, on iki saat süren bu cem ibadetlerinde insanlar cezbe içinde inançlarını yaşamışlardır. Şehir hayatında da bu durum değişime uğramıştır. Şehirlerde icra edilen cemler genellikle perşembe akşamları yapıp iki ya da iki buçuk saat sürmektedir. Bunda insanların iş hayatında çalışmalarının etkisi çok büyüktür.

Sonuç ve Değerlendirme

Alevi Bektaşi inancı kendi ekonomisini, ibadetini, dilini, kültürünü kendi kabuğu içinde yaşayan; gizli ve kapalı bir inancın adıdır. Bu bağlamda yüzyıllar boyunca Alevi Bektaşi inancının bulunduğu noktalar kendi içinde bir iç dinamizmi yarattığından süreç içinde inanç içinde köyden köye dahi farklılaşmalar baş göstermiştir. Bu durumda Alevi Bektaşi inancının geçmiş dönemlerde kitabi bir zeminden çok sihri ve sözlü geleneğe dayanmasıdır. Bundan dolayı inanç içinde farklılaşmalar, eklenmeler ve farklı uygulamaların olması süreç içinde gözlemlenebilen tarihî bir olgudur. Cumhuriyet'in ilanıyla geçen zamanda dahi Alevi Bektaşi inancına sahip zümreler kırsal bölgelerde uzun bir zaman yaşadıkları için kendi iç dinamizmlerinde, kendi ocak dedeleriyle ibadetlerini uygulamışlardır. Çok farklı sosyoekonomik nedenlerden ötürü 1950'li yıllardan itibaren kırsal bölgelerden şehirlere doğru gerçekleşen göçlerde büyük şehirlerde yaşama imkânı ilk etapta

bulamamıştır. Bu durumda şehirlerde ibadetlerin yapılacağı mekânların -cemevi- bulunmaması, ocak dede ve taliplerinin göçle birlikte farklı konumlarda bulunması ve bir araya gelinememesi, şehir iş hayatının ağır ve uzun süreli olması gibi nedenler söz konusudur. Böyle bir ortamda Alevi Bektaşî inancı şehir hayatına adapte olamamış ve 1990'lı yıllara kadar kendini ifade edebilecek bir zemin oluşturamamıştır. 1990'lı yılların başından itibaren kurulan dernek ve vakıf adı altındaki cemevlerinde farklı bölgelerden ve ocaklardan olan Alevi Bektaşî zümreleri inançlarını yaşatmaya çalışmışlardır. Bu aşamalar içinde Alevi Bektaşî inancı içindeki zümrelerin kimi asimile olmuşken kimi de yolu devam ettirmeye çalışmıştır. Cemevlerinin kurulması ve yaygınlaşmasıyla birlikte Alevi Bektaşî inancı, şehir hayatına adapte olmaya başlamış, kendine yeni bir zemin oluşturmuş ve kentleşmeye uygun bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Bu şehirleşme ve değişim süreci günümüzde hâlâ devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alperen, A. (2009). Alevi(lik) Modernleşmesi Üzerine Düşünceler, *Dem Dergi*, 6, 76-82.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Daire İzzetin Doğan ve Diğerleri Türkiye Davası Kararı, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Aydın, A. (2016). *Günümüz Alevi Bektaşî Kurumlarının Çıkmazları ve Yöneticilerinin Bazı Açmazları*, II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu (8 Ekim -10 Ekim 2015 Nevşehir) Bildiri Kitabı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 548-569.
- Bakan, S. ve Levent, R. (2018). "Tek Parti Döneminde (1923-1950) Türkiye'nin Alevi Politikası". *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-15.
- Bozkurt, F. (2005). *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Coşkun, İ. (2012). "Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3, 45-70.
- Çakar, E. (2012). "Baskil (Elâzığ) Yöresi Zaviyeleri". *Vakıflar Dergisi*, 37, 93-130.
- Çakır, S. (2007). "Alevi-Bektaşî Kimliği ve Cemevi Gerçeği, 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni (17-19 Ekim 2007 Ankara) Bildiri Kitabı, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1481-1516.
- Çelik, H. ve Kırteke, S. (2011). "Alevi/Kızılbashlık'ta Ocak Kültü". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 81, 115-132.
- Dönmez, M. (2007). "Sosyal Değişim Sürecinde Hatay Aleviliği". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 44, 141-153.
- Eisenstadt, S. N. (1966). *Modernization: Protest and Change*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları (Çev: Ersin Kuşdil)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gümüsoğlu, H. (2014). *Modernleşmenin Aleviler Üzerindeki Bir Kısım Etkileri*, Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu (3-5 Ekim 2013) Bildiri Kitabı, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 1, 356-372.
- Güngör, Ö. (2012). "Yolda Caferi Olmanın Sosyolojik Anlamı: Alevilik Caferilik İlişkisi". *Turkish Studies Dergisi*, 7/4, 1939-1959.
- Güngör, Ö. ve Aksoy E. (2012). "Sosyolojik Açından Alevi/Bektaşîlerde Tenasüh İnancı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 249-270.

- Güriz, A. (Mart-Nisan 1968). “Avrupa’da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı:1-2, 237-271.
- Işık, Ş. (2005). “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 57-71.
- Kılıç, M. C. (2005). *Laik Türkiye İçin Yükselen Alevilik*. İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- Kılıç, M. C. (2009). *İslamsız Alevilik İddiası ve Kızılbaş Müslümanlık*. İstanbul: Nokta Kitap Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2015). *Alevi ve Bektaşı İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orhan, H. (2010). *Alevi İbadeti*. İstanbul: Garip Dede Türbesi Yayınları.
- Özgişi, T. (Ocak 2014). “Türkiye’de Toplumsal Değişimin Siyasi Katılıma Etkisi”. *Tesam Akademi Dergisi*, 1, 52-101.
- Rzayeva, R. (2005). “Modernleşme Süreci Üzerine”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 34, 413-421.
- Sağlam, S. (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-44.
- Talas M. ve Aksoy, N. D. (2009). “Küreselleşme-Yerelleşme Çerçevesinde Türk Aleviliği”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 51, 147-170.
- Taşgın, A. (2013). *Alevi-Bektaşı Hafızasının Taşıyıcı ve Aktarıcısı Olarak Dede ve Cemevi*. Birinci Uluslararası Karaşar Alevi-Bektaşı Bilgi Şöleni (30 Haziran-1 Temmuz 2012 Ankara) Bildiri Kitabı, Karaşarlılar Derneği Yayınları, 217-228.
- Turan, F. A. (2010). “Şaman Ritüellerinden Alevi Semahlarına Esrarlı Yolculuk”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 153-162.
- Yaman, A. (2007). *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap Yayınları.
- Yaman, A. (2016). *Bir Kimliğin Dönüşümü: Avrupa’da Alevilik ve Sorunları*. II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu (8-10 Ekim 2015 Nevşehir) Bildiri Kitabı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 1-13.
- Yaman, A. (Nisan 1994). “Anadolu Aleviliği ve Şiiliğe Dair Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. *Cem Dergisi*, III/35, 36-38.
- Yıldırım, R. (2012). “Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 135-162.
- Yılmaz, O. (2014). “Alevilikte Eski Türk Dini (Göktanrı İnanıcı) ve Şamanizmin Etkileri”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4, 1-13.